

OPPSUMMERING

Dette temanummeret i Tidsskrift for ungdomsforskning handler om ungdom, opplæring i og sosialisering til medborgerskap og demokrati i og utenfor skolen. Alle analysene er basert på det samme datasettet – International Civic and Citizenship Education Study – og benytter seg av ulike spørsmål fra kunnskapstesten og fra elevspørreskjemaet både fra studien i 2016 og i 2009.

Temanummeret inneholder seks empiriske artikler, som hver tar opp sentrale temaer for dette feltet. Disse temaene belyses gjennom forskning på en rekke spørsmål: Hvilken betydning har ungdommenes demokratikunnskap, organisasjonserfaringer og deres tro på at man kan øve politisk påvirkning, for deres politiske selvbylde i framtida? Hvordan er sammenhengen mellom læreplanen i ulike fag, elevenes karakterer og deres demokratikunnskap og forståelse for demokratiske prinsipper? Er de formene for aktivt medborgerskap som ungdom er involvert i, noe som er forbehold de få – unge som fra før er de mest ressurssterke og skoleflinke? Hvordan endres det politiske engasjementet over tid, og hvor mange er helt passive i sitt medborgerskap? Hvordan oppfatter ungdom i Norden den verden de lever i, og hvordan tror de den vil forandre seg i framtiden? Hvilken tillit har ungdommene til «folk flest», og hvilken tillit har de til sentrale samfunnsinstitusjoner? Hvilke holdninger har ungdommene til demokratiske rettigheter knyttet til likestilling mellom kjønnene og til innvandreres og etniske gruppers rettigheter? Og kan ungdoms holdninger til religiøst baserte lover, leveregler eller religiøse ledere utgjøre en utfordring for demokratiet vårt fremover? Forfatterne er Lihong Huang (prosjektleder), Guro Ødegård, Kristinn Hegna, Janicke Heldal Stray, Idunn Seland og Vegard Svagård (dataansvarlig).

OPPSUMMERING AV DE VIKTIGSTE FUNNENE:

- Norske elever som skårer høyt i kunnskapstesten om demokrati i ICCS 2016, har også høye karakterer i samfunnsfag, norsk, matematikk og engelsk. Blant elevene med dårligst karakter (1-2, 2% av elevene), er det litt over en fjerdedel som skårer på toppnivåene A og B. Blant de elevene med beste karakter (5-6, 25% av elevene) er det til sammenligning 96

prosent som skårer på dette nivået. Analyser av norske læreplaner viser at det først og fremst er samfunnsfag som inneholder den type demokratikunnskap som kunnskapstesten måler. De andre fagenes bidrag til elevenes demokratikunnskap styrkes ved at læreplanene er konstruert for å øve elevene i skriftkyndighet (*literacy*). En sammenheng mellom literacy og demokratikunnskap er tidligere vist i forskning (Seland og Huang 2018).

- Politisk mestringstro spiller en større rolle enn demokratikunnskap for framtidig politisk mobilisering. Det er elevenes politiske mestringstro – det å ha tillit til at en kan mestre å argumentere, presentere eller organisere aktiviteter rundt politikk og samfunnsspørsmål – som har størst betydning for elevenes syn på seg selv som framtidig politisk aktive samfunnsborgere. Også det å ha erfaringer fra interessepolitisk organisasjonsarbeid spiller en større rolle enn demokratikunnskap, for potensiell deltakelse i fremtiden. Demokratikunnskap har derimot betydning for viljen til å skaffe seg informasjon om kandidatene og stemme ved framtidige valg (Ødegård og Svagård 2018).
- Ungdom viser sterkere tegn på samfunnspolitisk deltakelse og politisk engasjement i 2016 enn de gjorde i 2009. Andelen som er samfunnspolitisk passive har gått ned, og andelen som er samfunnspolitisk aktive har gått opp fra 2009 til 2016 blant 9. trinns-elever i Norge. Mens 20 prosent ikke var engasjert i politiske diskusjoner hjemme, blant venner, på internett, og ikke deltok i noen typer samfunnspolitiske organisasjoner og aktiviteter i 2009, har dette minket til 16 prosent i 2016. Om lag 2 av 3 elever er hverken passive eller spesielt aktive, mens andelen som diskuterer politikk og samfunnsspørsmål, deltar i skoledemokratiet utover valg til elevråd, ser for seg at de vil delta i politikk og stemme som voksne har økt fra 19 prosent til 22 prosent i samme tidsrom (Hegna 2018a).
- Ungdom med innvandrerbakgrunn er mer samfunnspolitisk aktive i 2016 enn i 2009, og er mer samfunnspolitisk aktive enn ungdom med norskfødte foreldre. Dersom ungdom med innvandrerbakgrunn i gjennomsnitt hadde hatt samme prestasjonsnivå i skolen og foreldre med samme utdanningsbakgrunn som ungdom med norskfødte foreldre har, ville denne forskjellen vært enda større. Økningen i samfunnspolitisk aktivitet har vært noe sterkere blant elever med middelklassebakgrunn og elever med svake skolekarakterer. I gruppen som er samfunnspolitisk passive har dermed andelen gutter med arbeiderklassebakgrunn økt (Hegna 2018a).
- Norske elever har en sterkt positiv holdning til kjønnslikestilling, og er hovedsakelig positive i spørsmål om etniske minoriteters og innvandreres

rettigheter. Jenter har mer positive holdninger til likestilling enn gutter, mens elever med innvandrerbakgrunn i Norge ligger fra 2 til 3 poeng under elevene med norskfødte foreldre. De har likevel mer positive holdninger til likestilling mellom kjønnene enn det internasjonale gjennomsnittet for alle deltakende elever sett under ett. Norske ungdommer er mer positive til innvandreres rettigheter i 2016 enn de var i 2009, i motsetning til trenden i de fleste andre europeiske land. Endringene blant norske elever går i samme positive retning som andre deltakerland i ICCS 2016 når det gjelder kjønnslikestilling og holdninger til etniske minoriteters rettigheter, men økningen er sterkere i Norge (Hegna 2018b).

- Når det gjelder holdninger til innvandreres og etniske minoriteters rettigheter, er unge med innvandrerbakgrunn mer positive enn unge med norskfødte foreldre. Unge gutter med norskfødte foreldre viste en sterkere positiv utvikling i holdninger til etniske minoriteter og innvandrere fra 2009 til 2016, og unge med innvandrerbakgrunn viste en sterkere økning når det gjaldt kjønnslikestilling, slik at forskjellene mellom gruppene var noe mindre enn tidligere. Dette kan tolkes som et tegn på økt grad av gjensidig assimilering mellom gruppene (Hegna 2018b).
- Det er en felles tendens blant ungdom i alle de tre skandinaviske landene at elevenes tillit til «folk flest» er synkende, mens tilliten til samfunnsinstitusjoner som domstoler, nasjonalforsamling og politiske partier stiger. Mens alle de nordiske landene ligger over det internasjonale gjennomsnittet for institusjonell tillit i sammenligninger både i ICCS 2009 og 2016, finnes det store forskjeller mellom de skandinaviske landene i tilliten til «folk flest». De norske elevenes tillit til folk flest er lavest og de danske elevenes tillit er høyest. Sammenlignet med det internasjonale gjennomsnittet, ligger Norge under snittet og Danmark og Sverige over snittet når det gjelder tillit til folk flest (Huang mfl. 2018).
- Norske, svenske og danske elever er mindre pessimistiske for verdens utfordringer enn elever i deltakerland i Europa og verden forøvrig. Skandinaviske elever med høy tillit til både samfunnsinstitusjoner og andre mennesker har samtidig en klar tendens til å ha en høyere bevissthet om europeiske og globale utfordringer enn andre ungdommer, men langt lavere enn hva som er tilfelle for ungdommer i mange andre land. Det kan også uttrykkes omvendt: å være oppmerksom på framtidens problemer er knyttet til økt tro på demokratiske institusjoner og internasjonalt samarbeid (Huang mfl. 2018).

- Norske ungdommer viser generelt en lav aksept for religiøse autoriteters forrang framfor valgte ledere og norske lover. Elevene med tilhørighet til kristendommen har høyere aksept for religiøse autoriteter (gjennomsnitt 47) enn elevene uten tilhørighet til religion (37), men samtidig lavere aksept enn det internasjonale gjennomsnittet (49) og de norske elevene med tilhørighet til andre religioner (53). Det generelle gjennomsnittet for Sverige og Danmark er henholdsvis 42 poeng og 43 poeng. Det er ikke signifikante endringer fra 2009 til 2016 i Norge (Stray og Huang 2018).
- Det er en generell sammenheng mellom henholdsvis innvandrerbakgrunn, religiøs tilhørighet og nivå av demokratikunnskaper, og aksept for religiøse autoriteters rolle i samfunnet. Ungdom med innvandrerbakgrunn har oftere tilhørighet til en religion, og har i gjennomsnitt høyere aksept for religiøse autoriteter. Det samme gjelder ungdom med lav skåre på skalaen for demokratikunnskap (Stray og Huang 2018).
- Ungdom med tilhørighet til andre religioner enn kristendommen, med foreldre som er født i utlandet og foreldre uten høyere utdanning skårer svakt på demokratikunnskaper og tenderer i større grad enn resten av elevene til å akseptere religiøse autoriteter i samfunnet på lik linje med demokratisk valgte politikere. Dette er en pedagogisk utfordring for undervisningen i KRLE og samfunnskunnskap. Demokratiopplæringen må forankres i en eksplisitt demokratiforståelse som starter i elevenes livsverden – inkludert deres religiøse livsverden. Dette vil kunne bidra til å øke elevenes demokratikunnskaper, aktualisere ulike perspektiver på religion og religionens betydning både som ressurs og konfliktområde, samt gi kunnskaper som styrker elevenes demokratiske beredskap, forståelse og engasjement (Stray og Huang 2018).
- Framtidig demokratiopplæring i skolen bør fremme ulike typer medborgerroller. Demokratikunnskap alene bidrar ikke til å aktivisere elevens demokratiske handlingskompetanse, som fremmes som et mål i fagfornyelsen. Demokratiopplæringen må derfor strekke seg utover kunnskap som er knyttet til det representative valgdemokratiet, og som primært fremmer en lovlydig medborgerrolle basert på ansvar og plikter. Mer *deltakende* undervisningsformer som også fremmer en mer kritisk medborgerrolle til politikk og styringsstruktur – blant annet gjennom implementering av deltaker- og deliberative demokrati-ideal og praktisk demokratisk deltakelse i opplæringen – bør mer systematisk inkluderes (Hegna, Ødegård og Seland 2018).

Artiklene som inngår i temanummeret kan refereres på følgende måte:

Hegna, Kristinn (2018a): Endringer i samfunnspolitisk engasjement og deltagelse blant ungdom 2009-2016 – økte sosiale forskjeller og polarisering? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 18(1): 51–74.

Hegna, Kristinn (2018b): Har ungdoms holdninger til medborgerrettigheter endret seg fra 2009 til 2016? Betydningen av kjønn og familiebakgrunn for holdninger til kjønnslikestilling, innvandreres og etniske minoriteters rettigheter. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 18(1): 75–97.

Hegna, Kristinn, Guro Ødegård og Idunn Seland (2018): Ungt medborgerskap. Kunnskap, mobilisering og deltagelse. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 18(1):7–27.

Huang, Lihong, Jens Bruun, Jonas Lieberkind og Cecilia Arensmeier (2018): Skandinaviske ungdommers tillit til samtid og framtid. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 18(1): 146–165.

Seland, Idunn og Lihong Huang (2018): Literacy som aspekt ved norske elevers demokratikunnskap. Skolens bidrag til elevers læring om demokrati undersøkt gjennom læreplaner og karakterer i fire fag. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 18(1):123–145.

Stray, Janicke Heldal og Lihong Huang (2018): Norske elevers demokratikunnskaper og aksept for religiøse autoriteter i samfunnet. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 18(1): 98–122.

Ødegård, Guro og Vegard Svagård (2018): Hva motiverer elever til å bli aktive medborgere? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 18(1): 28–50.